

Марија ЈЕФТИМИЈЕВИЋ-МИХАЈЛОВИЋ

ВЛАСТ И ПОДАНИШТВО У РОМАНУ СУТРА СТИЖЕ ГОСПОДАР ПЕТРА САРИЋА*

Апстракт: Полазећи од психолошке анализе концепта слободe Ериха Фрома и примера из светске и домаће књижевности (Достојевски, Киш, Селимовић), аутор у раду осветљава релацију *деспотизам-подаништво* у роману Петра Сарића *Сутра стиже Господар*. Такође је показано како се одређени ставови Достојевског из „Легенде о Великом инквизитору“ о слободи и подаништву могу препознати као парадигматичан образац у понашању Сарићевих јунака.

Кључне речи: Сарић, Достојевски, слобода, власт, подаништво, деспотизам.

„Без хљеба народ може остати, без власти неће“

Меша Селимовић

У књизи *Простори романа* Никола Ковач је записао да је „роман дјело колективне свијести као и попрште индивидуалних искушења, сукоб историјског ума и човјекових моралних осјећања“.¹ Човек и његова људска драма одувек су били предмет књижевних истраживања, али истовремено и основа свих моралних и психолошких дилема у којима писац проналази говор суштина и крајњи

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

¹ Никола Ковач, *Простори романа*, Јединство – Приштина, Просвета – Београд 1991, 25.

смисао човекових поступака. За свако књижевно дело, а нарочито роман, може се рећи да трага за изворним садржајима човековог искуства и у складу са посебним законима своје технике и своје психологије „представља синтезу свијести о човјековом положају у свијету и смислу његовог дјеловања у историји“². Писцу је, за разлику од социолога или историчара, дозвољено да изграђује властиту периодизацију историјских догађаја и властиту типологију духовних и моралних вредности. У тој креативној представи историјских збивања, био учесник или сведок збивања, човек се увек појављује „као целат или као жртва“³, који у себи носи само личну драму, јер се у њему прелама драма читаве епохе или читавог људског рода.

У светској и домаћој литератури безброј је дела у којима је дата слика сурових и бескрупулозних тирана, властодржаца и господара који су своју апсолутну моћ демонстрирали над слабим и немоћним народима и појединцима. Истовремено, универзална људска жеђ за слободом одувек је била предмет интересовања писаца. Намеће се закључак да су људи одувек желели слободу без ограничења, али су истовремено признавали нужност поретка. У том парадоксу треба тражити корен *подаништва*. Психолог и теоретичар друштва Ерих Фром, у књизи *Бекство од слободе* из 1941. године, дао је психолошку анализу концепта слободе. Он тврди да је човек, с једне стране, оптерећен осећањем жудње за слободом, али се, с друге стране, ничега тако не боји као слободе. Процес ослобођења, индивидуализације, изазива у појединцу осећање усамљености, изолације и страха. До тога долази зато што није у питању ослобођење *од* нечега, већ *за* нешто. Слобода је, дакле, одговорност и бремене, и човек тежи да побегне од ње. Како би се ослободио страха, насталог услед „ослобођења“, он често бежи у нека привидна решења, међу којима је и ауторитаризам. Ауторитарна личност преокупирана је јаким ауторитетом, влашћу уопште, управо због снажног осећања сигурности које, како верује, може да добије од њих.⁴

У једном од највећих дела светске књижевности, *Браћи Карамазовима*, Достојевски је проблематизовао феномен слободе али и феномен подаништва, у чувеној „Легенди о Великом инквизитору“. Расправљајући о слободи и љубави коју је Христос подарио чо-

² Исто, 9.

³ Исто, 10.

⁴ Ерих Фром, *Бекство од слободе*, превели Александар И. Спасић и Љуба Стојић, Нолит, Београд 1978.

веку, Велики инквизитор тврди да је Христ преценио човека дајући му „претешко време слободе“:

„Ти хоћеш да идеш у свет, и идеш голих шака, са некаквим обећањем слободе, које људи, у својој пропасти и у својој рођеној разузданости не могу схватити, и којег се они боје и плаше – јер ништа и никада није било за човека и људско друштво неподношљивије од слободе! А видиш ли ово камење у овој голој и врлетној пустињи? Претвори га у хлебове, и за тобом ће потрчати човечанство као стадо, захвално и послушно, премда вечно у страху да ћеш повући руку своју од њих и да ће им нестати твојих хлебова. Али ти не хтеде лишити човека слободе и одбио си предлог, јер каква би то била слобода – закључио си ти кад би послушност била купљена хлебовима?“⁵

Српска књижевност обилује песничким и прозним делима у којима доминира тема власти. Читавау епску поезију карактеришу слике мучења, тираније и тлачења српског народа од стране турске власти. Касније, код Змаја срећемо сатиричне песме са темом власти, и што је још интересантније, са темом подаништва и поданика („Јутунска народна химна“). Домановићева сатира се у историји српске књижевности издваја као јединствена по својим карактеристичним сликањима властодржаца, моћи и тираније, с једне, и слуга и поданика, с друге стране („Вођа“, „Данга“, „Жигосање“). Међутим, тек је XX век донео праву експанзију литературе са темом власти и владања. Разлози за то могу бити политичке и идеолошке природе, будући да је историја прошлог века обележена вишедеценијском политичком, верском и идеолошком тиранијом од стране једног човека или читавог система. Али се разлози могу тражити и у развијенијој свести човека о потреби јавног испољавања жеље за слободом, која је урођена сваком мислећем бићу.

Меша Селимовић је у својим романима више пута писао о друштвеном феномену званом власт, проблематизовао природу тираније и природу подаништва. За разлику од других прозних стваралаца, он је политичку власт често посматрао кроз призму моралности. На пример, у роману *Тврђава*, власт је стављена у функцију једне више инстанце – морала. Његови судови о власти и владању постали су универзална оцена власти у читавој историји, вечно жива истина да власт не може бити поштена и да мења сваког ко се њоме служи: „Поштене и мудре власти нема, јер је жеља за моћи безгранична. Човјека на власти подстичу кукавице, бодре ласкав-

⁵ Фјодор Михајлович Достојејски, *Браћа Карамазови*, превео Јован Максимовић, Новости, Београд 2006, 264.

ци, подржавају лупежи, и његова представа о себи увијек је љепша него истина. Све људе сматра глупим, јер крију пред њим своје право мишљење, а себи присваја право да све зна, и људи то прихватају. Нико на власти није паметан, јер и паметни убрзо изгубе разбор, и нико трпељив, јер мрзе промјену. Одмах стварају вјечне законе, вјечна начела, вјечно устројство, и вежући власт уз Бога, учвршћују своју моћ. И нико их не би оборио, да не постају сметња и пријетња другим моћницима“⁶.

Кишова *Гробница за Бориса Давидовича* представља најиндикативнији пример слике система тоталитарне власти. Киш је сликао свет који почива на страху и насиљу, човека који постаје жртва бесмисленог истражног поступка због фиктивне оптужбе. Човек је само „доказни материјал“ за изнуђена признања у монтираном процесу. И оптужени и његов иследник жртве су истог система, јер оптужени не зна какви су мотиви лажне оптужбе која је против њега подигнута, нити иследника интересује права истина на којој би се таква оптужба заснивала.⁷

Роман косовског писца Петра Сарића *Сутра стиже Господар*⁸ из 1979. године сасвим се уклапа у ону врсту литературе која се „обрачунава“ са темом власти. Иако је радња романа временски смештена у тридесете године XIX века, а просторно у планински крај Бањана у Црној Гори, чини се да је тема обрађена романом *свевременска* и *свепросторна*, јер је жеља за влашћу и господарењем над другима присутна од памтивека до данас, свуда и на сваком месту на свету.

Роман *Сутра стиже Господар* јесте слика власти и владања, слика деспота и деспотизма, али је истовремено и слика народа – поданика, неспремног да се власти супротстави. Заправо, снази деспотизма доприносе сами поступци поданика, њихова жеља да се увек буде у сенци, да се буде „већи“ и бржи у понизности и служењу. Стиче се утисак да је писац више желео да се обрачуна са подаништвом него са тиранијом, јер су понизност, послушност и лична обезличеност особине којих би требало да се стиди сваки људски створ, поготову ако је реч о људима из храбрих и јуначких црногорских племена, познатим по „чојству и јунаштву“. На то указује цитатом преузетим од Бранка Ћопића, који му је послужио за мото романа:

⁶ Меша Селимовић, *Тврђава*, „Веселин Маслеша“, Сарајево 1982, 138–139.

⁷ „Гробница за Бориса Давидовича“, *Најлепше приче Данила Киша*, избор и предговор Михајло Панџић, Просвета, Београд 2001, 103–149.

⁸ Петар Сарић, *Сутра стиже Господар*, Просвета, Београд 1979.

„У свести наших људи још увек је заостала и веома је присутна психологија грађанина поданика и послушника. Вековима је та психа као коров израстала, саплитала се и пуштала корене под турским, аустроугарским и другим тиранима. Из душа наших људи тешко је ишчупати то верноподаничко корење и људе учинити истински слободним.“

Сарић је овим романом показао наличје историје, јер Господара каквог слика обликују више поступци поданика него само његово господарење. Зато је Стеван Кордић у предговору романа записао да „нису деспотски владари односно господари једини кривци за неслободу ближњих: кривица је и до самих људи који често пожуре да горко воће слободе замене за тамне и ниске сласти робовања и подаништва“⁹. Сарићев роман зато није само слика и критика деспотије, већ у исто време слика и критика подаништва. Односно, Господар и поданици два су лица једне исте појаве, узрочно-последичне повезаности, јер нити би Господар господарио да му сами поданици то не дозвољавају, нити би поданици били послушни да сам Господар од њих то не захтева.

Особине које карактеришу Господара типичне су за све деспоте: Господин Којадин живи у Кули, на највишем врху Бањана, одакле има поглед на своје мало господарство којим влада помоћу убица и доушника. На извесно „обоготворење“ деспотове личности писац указује већ самом употребом великог почетног слова сваке речи којом се означава „његово“ име: Господар, Он, Њега, Њему... Господарево име Којадин доводи се у везу са истоименим претком који је из инцеста са сестром зачео братство Којадиновића. Он је, дакле, обележен инцестуозним пореклом и тај терет носи као крст. Осим тога, њега сламају и физичка болест и полна немоћ. Легенда о инцесту као зачетку братства неповољно утиче на ауторитет и углед самог Господара, па је он, као сваки свемоћни и самовољни властодржац, забрањује. Он је, дакле, тај који креира историју према својим мерилима и свом нахођењу. Чак покушава да промени назив топонима Црвена Стијена, чије се име везује за ову легенду. Наравно, поданици се утркују ко ће брже и боље измислити нову и другачију причу о стени.

Име Господара Којадина не помиње се међу послушном светином или се помиње уз страхопоштовање и бојазност: „Сваки Бањанин плаши се да прича о Њему, једнако је страх и оног што говори и оног што слуша. Ризик је исти кад прича отац сину или син

⁹ Стеван Кордић, „Кажа о господарењу и подаништву“, *Сутра стиже Господар*, VIII.

оцу¹⁰. Разлог томе је страх за сопствени живот. Када је под чудним околностима нестао кнез Твртко, нико се није усуђивао ни да нагађа разлоге његовог нестанка. Једино је из куће Ерцега Мирашева процурило: „Па црног кнеза смакао ОН, Његови људи, сметало му што га толико пјевају!“¹¹ Ерцег Мирашев освануо је убрзо мртав на кућном прагу. Истога дана престале су све приче о кнезу Твртку и његовом загонетном нестанку.

У Бањанима је све у знаку Господара: „Питај Бањанина шта ти је мило, питање окрени како ти је драго, у одговору мора стајати: чекамо Господара, а то значи: добро смо, срећни смо, уроди, Боже, овако да потраје, док Њега чекамо, добро смо и ништа нам не фали, тисни прст у уво и пјевај.“¹² На весељима се пило *Господарево вино*, орила се *Господарева песма*. Свака и најмања победа над Турцима приписивана је Господару („Побиједио си на Црном Куку, Господару“), јер „у Бањанима нема ни Бога, ни народа, постоји само – Он“, закључује писац. Имао је своју *Господареву столицу* у Кули, на Пандурици, али и у свакој знаменитој кући у коју је одлазио. На свакој је био уклесан *Господарев грб*, на који је он био посебно поносан. Чак и када Господар није био на неком скупу, увек се износила *Његова столица* која је присутне опомињала на послушност и покорност: „Он вазда може да се појави у њој, може бити и сад је у њој, невидљив“¹³. Господар је увек седео у столици, наслоњен на јастуке које му је нека од понизних сељанки извезла. На сваком је била исписана нека посвета: „Волимо те, Господару, твоји смо, Тале Огњанов Елезовић са синовима Веком и Леком“. На једном је чак писало: „Господару Којадину, небеском изасланику“, чиме се у свести поданика губи граница са реалним и стварним. Господар за њих више није човек; он је божији изасланик који је дошао да их изведе на пут спасења, мали Бог који кроји њихове животе. На једном од јастука који се описује већ на самом почетку романа стоји посвета коју је извезла „саката Милисавова кћер Милуша“¹⁴! Стављајући акценат на епитет *саката*, писац је посебно хтео да укаже на границе људске понизности и обезличености. Ако је *саката* Милуша могла да извезе јастук, шта очекивати од осталих људи?!

Иако је у роману представљено да власт чине Скупштина племенских првака и Господар, јасно је да је улога скупштине само

¹⁰ Петар Сариф, нав. дело, 26.

¹¹ Исто, 48.

¹² Исто, 278.

¹³ Исто, 43.

¹⁴ Исто, 11.

фиктивна. Праву власт представља сам Господар Којадин, а скупштина је ту не да доноси већ само да подржава одлуке свог деспота, певајући *Господареву песму* којом почиње и завршава се свака скупштина:

„О највећи, бањски сине,
Господару Којадине!
Донеси нам ти Слободу!
Са Слободом сваку згodu!“¹⁵

Господареву песму којом народ изражава своје обожење, сам Господар назива *народном химном*, јер „кад се крене коло, или се у било којој прилици запева, она је прва“¹⁶. Којадина свуда дочекују и испраћају *Његовом песмом*, песмом на чије оглашавање све мора да стане („путник је стао тамо где га је затекла песма... ратар ће јочнути волове, пушач ће угасити цигарету... све људско што живи и креће, на глас Његове песме, обустави ход и рад“).

Кулминацију у портретисању лика Господара Којадина Сарић је постигао сликањем скупштине на којој је изгласана *доживотност његове власти* („на овој историјској скупштини изгласајмо Којадина Машанова за вјечитога Господара Бањана“). Овај свемогући владар не креира, дакле, само историју. Он мења и законе природе, ако му постојећи нису по вољи!

Међутим, Господар Којадин, као и сваки деспот, постаје жртва властитог система, али и жртва мрачних страсти, мутних нагона, зле крви. Сарићев Господар, нимало случајно, обележен је полном немоћи. Он, силник, деспот и целат, има једног јединог Господара – сеоску куртизану Кавуну, пред којом је остао поражен и слоњен:

„Није лако бити Господар над проклетим и пасјим племеном! Ономадне сам шетао главним путем поврх Пандурице и молио Бога да никога не сретнем, да ме нико не сустигне. Толико ми је требало да будем сам. И нико се није појавио. Ипак, догодило се најгоре (Све што се мени догађа, најгоре је). Гледао сам у своје ноге, у кољена што се подижу, и: била су њена кољена, пода мном корачају њене ноге! Она је свуда! Ноћас је мој Господар!“¹⁷

У описаној парадоксалној ситуацији, писац је сугерисао на то да власт увек има слабе тачке, и то обично оне на које би најмање по-

¹⁵ Исто, 24.

¹⁶ Исто, 24.

¹⁷ Исто, 34.

сумњали. Служећи се оваквим поређењима (владар страхује од куртизане!), аутор открива и потпуно нову страну Господареве личности – он је ипак само човек који се плаши властитих неуспеха! А то наличје његовог деспотског држања остаје дубоко скривена тајна.

У односу према својој жени Сокни, Господар је такође представљен као жртва. Иако је „господарица, а прва робиња“, иако живи у страху од његових непредвиђених реакција, његовог набуситог карактера, за разлику од свих људи у његовом непосредном окружењу, она бар покушава да живи сопствену а не Господареву слободу. Потајно се виђа са слугом који је отац „Господаревом“ детету. Приказујући слику неверне Сокне на једној и превареног Господара на другој страни, писац је сугерисао идеју да није увек могуће подвргнути се једној апсолутној власти, па макар носилац те власти био и преварени Господар. Могуће је, дакле, избећи том жрвњу апсолутне Господареве моћи и остварити сопствену, личну слободу, али је већина на то неспремна.

Господар Којадин је усамљеник и несрећник посебно због тога што је обележен инцестуозним пореклом. Њега раздира болесна љубав према сестри баш као и његовог далеког истоименог претка, зачетника нечисте лозе Којадиновића. Ова љубав ће га одвести у убиство сестре, у крај његове власти и крај свега онога што га је раздирало. Али, ово убиство неће означити и крај његовог господарења: и након Господареве смрти поданичка маса се понаша – поданички, јер је то народ који без власти не може.

Другу страну механизма деспотске владавине у роману представљају поданици. Сликањем њихових поступака Сарић је верно приказао и механизам самог господарења, будући да су подаништво и деспотизам узрочно-последично повезани. Рекло би се да подаништво више производи деспоте него што деспоти производе поданике. Природу подаништва најбоље је разумети на основу следећег цитата Достојевског:

„Нема непрекидне и мучније бриге за човека него, кад остане слободан, да што пре нађе онога коме ће се потчинити. Али човек тражи да се потчини оном што је већ неоспорно, толико неоспорно да се сви људи наједном сложе да се томе сви потчине. Јер брига тих бедних створова не састоји се само у томе да се пронађе оно чему ћу се ја или неко други потчинити, него да се нађе нешто такво да сви поверују у то да се потчине, неизоставно *сви заједно*. Ето, та потреба за *заједничким* потчињавањем и јесте најважније мучење свакога човека лично, као и целог човечанства од почетка векова.“¹⁸

¹⁸ Фјодор Михајлович Достојевски, нав. дело, 265.

На основу овога закључујемо да је потчињавање урођена људска потреба – човек је сувише слаб да би био сам и свој; радије ће служити ономе ко је незаслужено изабран за вођу, него да буде слободан. Овај парадигматски образац послужио је Сарићу као полазна тачка у осветљавању односа Господар – поданици. Он слика људе којима је подаништво „у крви“, људе који су верни до самопоништења. Природном склоношћу ропству поданици су створили не само Господара са свим његовим типичним деспотским особинама, него и „строј међу чијим су се точкићима нашли: тај строј је касније стварао њих, тако да то паклено коло изгледа нераскидиво“¹⁹.

Описано понашање поданичке масе у роману *Сутра стиже Господар* указује на њену неразвијену свест о слободи. *Слободом* називају ослобођење од Турака, али не узимају у обзир тортуру којој су изложени у стеченој *слободи*. То своје ропство они називају *слободом*, радују јој се и певају јер „слобода не може без песме“²⁰. Безброј је примера који указују на то да народ своје подаништво не доживљава као неслободу, већ напротив као награду што имају баш таквог Господара. Јер „нема ништа важније од тога, и од свега: бити вјеран своме Господару!“ То тврди и Лазар, Господарев синовац и „Господарев човек“, што је далеко важније. Бити „Господарев човек“ значи бити његов шпијун, али се та улога доживљава као поверењем стечена заслуга. Колико је свест о (не)слободи неразвијена код овог народа Сарић је најбоље показао описујући понашање након убиства Господара. Иако је тада био у прилици да се слободно и без размишљања о последицама коначно обрачуна са свиме што је Господар представљао (*његовим људима, његовим наредбама, његовој вољи*), народ се и даље понаша као да је Господар жив. Сахрањују га са тугом (коју Кордић назива „глумљеном“, а пре би се рекло урођеном!).

Сарић је покушао да ту мрачну слику бањског народа бар до некле осветли увођењем ликова који су свесни положаја у коме се налазе. Иако њихово присуство у роману умногоме мења ток радње, они углавном бивају или поражени или убијени, тако да завршна реч не припада њима. То су: Миљан Прентов, Јоле Дукин и Стеванија, Господарева снаха. Миљан је представљен као изванредан филозоф романа чије се речи преносе и усвајају у народу и након његове смрти. Иако писац експлицитно не саопштава да су Миљан и Јоле убијени, њихов мистериозни нестанак постаје очекивани по-

¹⁹ Стеван Кордић, нав. дело, XVIII.

²⁰ Петар Сарић, нав. дело, 11.

тез Господареve апсолутне моћи. С друге стране, Стеванија је представљена као истински слободан човек. Своју слободу она најпре остварује вишегодишњом ванбрачном везом са Миљаном, за коју знају сви Бањани, па и сам Господар. Она је једина личност романа која се слободно, без страха и устезања обраћа Господару, пред којом и Он сам осећа одређену несигурност. Зато нимало не чуди да Сарић управо Стеванију, мушкобањасту и слободну жену, приказује као убицу Господара. Међутим, иако мења ток романа, она није моћна да мења и природу самог бањског човека.

Роман се завршава сликом Господареve сахране, дакле, крајем свега онога што је представљало деспотизам, али чини се како то није и крај онога што писац романом поручује. Наиме, представљен поданички народ најсличнији је ономе кога описује Достојевски. А то значи да ће овај описани мали црногорски народ већ сутра наћи новог Господара и потчинити му се. Јер, слобода је човеку претежак терет. Указујући на ове слабе стране човекове личности, и то на начин великих мајстора пера, Сарић се сврстава у доброг познаваоца човекове природе. Истовремено, могуће је овог косовског писца убројати у ред малобројних стваралаца који су имали смелости да прикажу не само наличје човека већ и наличје историје.

Лектира

Сарић Петар, *Сутра стиже Господар*, „Обод“, Цетиње, 1994.

Цитирана литература

Достојевски 2006: Фјодор Михајлович Достојевски, *Браћа Карамзови*, Новости, Београд.

Киш 2001: Данило Киш, „Гробница за Бориса Давидовича“, *Најлепше приче Данила Киша*, Просвета, Београд.

Ковач 1991: Никола Ковач, *Простори романа*, Јединство – Приштина, Просвета – Београд.

Кордић 1994: Стеван Кордић, „Кажа о господареву и подаништву“, *Сутра стиже Господар*, стр. VII-XXIII.

Селимовић 1982: Меша Селимовић, *Тврђава*, „Веселин Маслеша“, Сарајево.

Фром 1978: Ерих Фром, *Бекство од слободе*, Нолит, Београд.

Литература

- Бахтин 1982: Михаил Михајлович Бахтин, *Теорија романа: изабране расправе*, Цанкарјева založba, Љубљана.
- Бјукенан 2002: Џејмс Бјукенан, *Границе слободе: између анархије и Левијатана*, Дерета, Београд.
- Лукач 1958: Ђерђ Лукач, *Историјски роман*, Култура, Београд.
- Лукач 1968: Ђерђ Лукач, *Теорија романа*, Сарајево.
- Зборник 1998: *Легенда о Великом инквизитору*, ЦИД, Подгорица.
- Зборник 1979: *Модерна теорија романа*, Нолит, Београд.
- Миловић 1980: Момир Миловић, *Петар Сарић: „Сутра стиже Господар“*, „Летопис Матице српске“, бр. 2, Нови Сад.
- Палавестра 1986: Предраг Палавестра, *Историја српске модерне књижевности*, Београд.
- Пелеш 1989: Гајо Пелеш, *Значење и прича*, Загреб.
- Штанцл 1987: Франц Штанцл, *Типичне форме романа*, Нови Сад.

Marija JEFTIMIJEVIĆ-MIHAILOVIĆ

The Power and Citizenship in the Roman
The Master Is Coming Tomorrow of Petar Sarić

Summary

The problem of human freedom, as the author says, has always been a challenging theme for literary creators. In “The Legend of the Great Inquisitor” in *The Brothers Karamazovi*, Dostoyevsky problematized the phenomenon of freedom and citizenship. The essence of his considerations consists of the following: man is much too weak in order to endure “ponderous burden of freedom”; he would rather join a citizenship mass than become on his own and free.

Furthermore, the author introduces the roman of Petar Sarić *The Master Is Coming Tomorrow*, and states that it largely relies on these attitudes of Dostoyevsky. This is not only his image of power and reign, but the one of citizenship and citizen as well. In fact, it is not only the Master who makes the mechanism of the absolute power as the holder of power but the people of subject to whom almighty Master is indispensable as well. By taking pictures of the citizens, Sarić managed to show the mechanism of mastery itself bearing in mind the fact despotism and being of a subject are to be connected in a cause-effect manner. By this roman, Sarić is classifying himself in the rank of gifted creators who had courage to confront not only with the inside of human nature but with the one of the history as well.